

Löytöretki luonnonihmeiden maailmaan

AIMO KEJONEN (2007). *Suomen 100 – Geologiset kohdet.* 144 s. Karttakeskus, Helsinki.

Suomen maankamاران yleisilmettä pidetään yleensä yksitoikkoisena. Totta on, että täältä puuttuvat lumihuippuiset vuoret, sulavat jäätiköt, polttavat aavikot, pauhaavat suurputoukset tai salaperäiset sademetsät. Suurtulvat, hirmumyrskyt, tulivuorenpurkaukset tai maanjäristykset uhkaavat harvoin. Maankamara on vanha ja vakaa. Vuosimiljoonien saatossa siitä on leikkautunut pois kiviainesta yli kymmenen kilometrin paksuudelta. Jäljellä on yleispiirteiltään tasainen, mutta pienpiirteiltään melko vaihteleva puolitasanko, peneplaani.

Nykyisen Suomen alueella on kuitenkin ollut tulivuoria ja korkeita vuoristoja ja lämpötilat ovat vaihdelleet suuresti. Vaihtelevat olosuhteet ovat jättäneet jälkensä luontoon. Monet kohteet ovat suurelle yleisölle tuntemattomia ja sijaitsevat syrjäisillä alueilla tai vaikeasti saavutettavissa paikoissa. Pitkän elämäntyon geologina tehnyt Aimo Kejonen on valikoinut esiteltäväksi sata kohdetta. Teos on ensimmäinen sarjassa, jossa kussakin kirjassa esitellään sata suomalaista matkakohdetta eri teemoista. Kirjoittajan mukaan maankamara on kaiken alku ja loppu, joten siitä on hyvä aloittaa.

Valitut kohteet esitellään maakunnittain. Jokainen luku alkaa maakunnan tiekartalla, johon numeroitujen kohteiden sijainti on merkitty. Kohteen esittelytekstiin liittyy yleensä suurimittakaavainen (1:20 000) maastokartta, joka helpottaa kohteen löytämistä. Paikantamisen tueksi pistemäisistä kohteista on ilmoitettu koordinaattitiedot. Laaja-alaisten kohteiden yhteydessä maastokartta on korvattu pienempimittakaavaisella (1:250 000) GT-kartalla. Kunkin esittelytekstin sivussa on kohteen järjestysnumero sekä teksti, joka kertoo mihin muodostumaryhmään kohde kuuluu. Jokaiselle kohteelle on varattu yksi sivu, poikkeustapauksissa koko aukeama. Jos kohde on lajissaan Suomen suurin, vanhin tai muuten erikoinen, sitä korostetaan punaisella värillä. Kohteen kuvauksen jälkeen luetellaan muita vastaavanlaisia muodostumia eri puolilta Suomea.

Eteläisen Suomen rannikkoalueelta esitellään muun muassa Helsingin Kaivopuiston silokallio, Nuuskion Mustalammen kelluvat turvesaaret ja Torholan kalkkikallioihin syntyneet luolat, joiden katosta voi löytää pieniä tippukivimuodostumia. Espoon Hanikan rapakivilohkare edustaa jäälauttojen Viipurin rapakivialueelta tänne kuljettamia siirtolohkareita. Rapakivistä ehkä omalaatuisin on Liljendalin Kantarellikivi, jonka parin metrin korkeuteen kohoavan, keltavahveroa muistuttavan lakin suojissa voi pitää vaikka sadetta. Rapakiven moroutumista eli taipumusta hajota terävässärmäiseksi soraksi käsitellään enemmän Ylämaan Väkeväjärven Pirunpesän yhteydessä.

Rapakiviin palataan Laitilan Moronhatun esittelyssä. Tätä siirtolohkareta koristaa hattumainen rapautumiskuori, joka rajautuu terävästi ”terveeseen” rapakivilautaan. Ahvenanmaan Saltvikissa rapakivikallioon on syöpyntynyt neljä metriä pitkä kahvamainen luonnon kivisilta, Jättehantaget. Varsinais-Suomen ja koko maan lohka-reiden kuningas on Turun Ruissalon pohjoispuolisessa salmassa lepäävä Kukkarokivi, jota pidetään Suomen

suurimpana mannerjäätikön kuljettamana siirtolohkareena. Sen merenpinnan yläpuolisen osan pituus on 40 metriä, leveys 30 ja korkeus 12 metriä. 1600-luvulla muistiin merkityn tarinan mukaan jättiläinen kuljetti sen paikalle kukkarossaan. Uljaita luonnonnähtävyyksiä ovat myös Uskelanjoen maanvieremäalueet ja merellistä Salpausselkää edustava Jurmon saari särkkineen ja rantakivi-koineen. Tälle karun kauniille saarelle on kirjan mukaan istutettu mäntyä parikymmentä vuotta sitten. Ensimmäisistä istutuksista on kuitenkin selvästi kauemmin, sillä jo 1970-luvun alussa Jurmon kappelin lähellä kukoisti tiheä mäntymetsikkö.

Satakunnasta esitellään vain pari kohdetta. Pyhäjärven tuntumassa sijaitsee geologisesti mielenkiintoinen kahden harvinaisen kivilajin, hiekkakiven ja kiuaskivenä tunnetun diabaasin kontakti, joka on nähtävissä diabaasijuonen poikki louhittussa Kiperjärven kuivatuskanavassa sekä läheisessä maantieleikkauksessa. Kontaktikohteita näyttävämmän hiekkakivi olisi esillä Harjavallan alapuolisessa Pirilänkoskessa. Toisena Satakunnan kohteena esitelty Kiikoisten–Lavian–Suodenniemen Rogen-moreenialue taas ei ole maan parhaita, varsinkin kun esimerkiksi mainitun Mustalaihjarjun suuntaus (lähes luode-kaakko) saattaisi paremmin viitata radiaaliseen syntytyyppään.

Pirkanmaan erikoisuuksia ovat Kurun pallokiviesiintymä ja maailman lujimmaksi graniitiksi sanottu kivilaji, Kurun graniitti, josta on valmistettu paperikoneen teloja. Nokian Pirunpesästä taas löytyy Suomen toiseksi suurin ontelorapautumisen tuloksena syntynyt tafoni. Tarinoiden mukaan moniaukkoisessa onkalossa asusti aikanaan piru, joka tarvitsi useita pakoteita. Tampereen Aitolahdella Näsijärven rantakalliossa esiintyy puolestaan pussimaisia rakenteita, joista on löydetty alkeellisten eliöiden jäänteistä syntyntä hiiltä liki parin vuosimiljardin takaa. Keski-Suomesta teokseen ovat päässeet Muuramen Alttarikivi, Keuruun ääntelevä Jylkynkivi, Pihtiputaan Uimakivi sekä Saarijärven Metsäsianlähde, josta paineen alainen pohjavesi suihkuaa yli metrin korkeuteen maanpinnasta.

Pohjanmaan tunnetuin erikoisuus lienee noin 73 miljoonaa vuotta sitten syntynyt Lappajärven meteoriittikraatteri, jonka kiviaines on Suomen nuorinta. Harvinaisen on myös Jalasjärven Isovuorella sijaitseva Pirunpesän rapautumiskuoppa, jonka läpimitta on 15 metriä ja syvyys peräti 23 metriä. Viihdetaiteilija Spede Pasanen tyhjennytti sen 1980-luvulla turistikohteeksi. Merkittäviä luonnonnähtävyyksiä alueella ovat Merenkurkun De Geer-moreenit sekä tooreistaan ja pirunpelloistaan tunnettu Lauhanvuori. Kiistellyin kohde on kuitenkin Karjoen 30 metriä pitkä Susiluola, jossa luolaa tutkineet arkeologit välttävät asustelleen jo Neandertalin ihmisen.

Savo ja Karjala tunnetaan komeista drumliineistaan ja harjuistaan. Myös Puulan raukit ja Kolin kvartsiittivaarat, Heinäperän patakukkulat, Runnin ruostelähde sekä Maaningan Korkeakoski esitellään. Ehkäpä erikoinen kohde on Kontiolahden Urkkavaaran tilliitti, yli kahden miljardin vuoden takaisen jääkauden jäätiköiden kasaama, kallioksi kivettyntä moreeniesiintymä. Pohjois-Pohjanmaan suuri harvinaisuus on Euroopan unionin alueen vanhin kallio, 3,5 miljardia vuoden ikäinen Siuruan gneissi. Näyttävämpiä kohteita ovat Kuusamon kosket ja Kala-

joen dyynit. Lapin erikoisuuksia ovat palsasuot, jokikanjonit ja monet roudan merkit. Sieltä löytyvät myös Suomen suurimmat hiidenkirnut, antoisimmat lähteet ja korkeimmat vesiputoukset.

Sadan joukkoon mahtuu monenlaisia kohteita. Ne eivät jakaudu tasaisesti maakunnittain, vaan joistakin maakunnista esitellään paljon kohteita, toisista niukasti. Pinta-alaltaan laajin maakunta Lappi on omassa luokassaan 20 kohteellaan, kun Keski-Pohjanmaa on saanut tyytyä yhteen, louhikoita esittelevään tekstiin.

Teos on sujuvasti kirjoitettu ja kohteiden kuvausta höystetään usein kertomuksilla ja kansantaruilla. Kirja an-

taa mukavan käsityksen siitä, miten luonnonvoimat ovat muovanneet Suomen kamaraa vuosimiljoonien kuluessa. Teoksen lukemalla vakuuttuu, ettei Suomen luonto niin köyhä olekaan. Mainion opaskirjan turvin jokaisen on nyt helppo löytää monia luonnonihmeitä, joista ei aikaisemmin ole kuullut puhuttavankaan. Kätevän kokonsa vuoksi teos kuuluu eittämättä autoilijan ja luonnossa liikkujan perusvarustukseen.

MATTI TIKKANEN

*Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*